

91.82
1241

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XI, св. 7—10.

БЕОГРАД, 1961.

СА Д Р Ж А Ј

	Страна
1. М. Стевановић: Падежне синтагме с предлогом <i>за</i> . . .	207—225.
2. М. Павловић: Објашњење једне појаве формалне неконгруенције у броју	226—228.
3. Св. Марковић: Из правописне праксе	229—233.
4. А. Пецо: Облици топонима у књижевном језику	234—248.
5. Мидхат Шамић: Нека запажања о правилима новог <i>Правописа</i> у вези с писањем туђих имена	249—254.
6. Душанка Игњатовић: Откуда именици <i>глад</i> два рода и две промене	255—259.
7. Из лексикологије	
I. Д. Барјактаревић: <i>Пракљача, йорајка, йераљка, йерач</i>	260—262.
II. Драгољуб Д. Јеремић: О глаголу <i>обресити (се), обрейти се</i>	262—269.
III. Берислав М. Николић: Етимолошки приноси	269—272.
8. Милоје Р. Николић: Прилози упознавању живота и рада Александра Белића	273—304.
9. Језичке поуке	305—310.
10. Регистар	311—328.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник дописник др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА

БЕОГРАД

1961.

Слог: Издавачке установе „Научно дело“, Београд, Вука Караџића бр. 5.
Штампа: Графичко предузеће „Радиша Тимотић“, Београд, Обилићев Венац 5

ОБЛИЦИ ТОПОНИМА У КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ

Проблем који нас овдје интересује још од раније је нашао своје мјесто на страницама нашега часописа — макар и у виду језичких поука. Овом приликом, управо прије него будемо говорили о промјени појединих топонима, ми ћемо се задржати и на једном начелном питању које је у вези са том промјеном.

Једно од начела нашега књижевног језика које је јасно изражено у његовом новом правопису захтијева да се имена, презимена и географска имена „преузимају у . . . изговор књижевног језика у онаквом облику какав је у употреби у народу дотичног краја“ (Правопис, т. 36, а в. и т. 41, 44), под условом да се од раније није уопштио други назив (Правопис, т. 44. е). Из овога произлази да је и за географска имена, као и за лична имена, од пресудног значаја локални изговор. Ма колико изгледало природно, ово начело, овако дато, не поштује се у свим случајевима. Има, наиме, примјера гдје и у називима географских имена локални изговор уступа пред нормама књижевног језика. Нас овдје интересује шта све из народних говора од дијалекатских особина заједно са топонимима улази у књижевни језик без икаквих корекција, а шта, опет, књижевни језик мијења од локалног изговора при преузимању таквих имена, тј. шта књижевни језик усклађује са својим нормама.

Познато је да све ријечи које улазе из народних говора у рјечник књижевног језика обавезно примају књижевну промјену и акценат, ако те особине у говору из кога се узима нека ријеч одступају од књижевне деклинације и акцентуације. Тако је и код имена мјеста; њихова промјена и акценат увијек се саображавају са нормама књижевног језика. То значи да један топоним који улази у књижевни језик са онога подручја које нема разви-

јену систему падежа, у књижевном језику не задржава локалну промјену, односно не задржава локални начин исказивања падежских односа него се уклапа у већ постојеће именичке типове књижевног језика и прима њихову промјену. Према томе, са становишта нормативне граматике једино је исправно: *из Ниша, у Нишу, са Нишом; у Андријевци; над Цетињем; из Пироша, у Пирошу, са Пирошом*, без обзира на то како се ови падешки односи исказују у крајевима гдје се налазе наведена мјеста. Тако се поступа и кад је у питању акценат. Ако неки топоним нема акценат који одговара принципима Вук-Даничићеве акценатске системе (а ти принципи још увијек су и принципи савременог књижевног језика), при његовом преузимању у лексички фонд књижевног језика, акценат се обавезно мијења и саображава са акценатским промјенама које су се знатно раније извршиле у централним говорима штокавског дијалекта, тј. у оним говорима који су послужили као основица за стварање норми књижевне акцентуације. Отуда у књижевном језику имамо само: *Цетиње, Пирош, Подјовци, Брус, Каленић* и сл., иако ова мјеста у народном говору краја гдје се она налазе имају друкчији акценат. Тако се поступа у свим случајевима у којима се народни говори и књижевни језик разилазе у промјени и акценту. Истина, наш језик не захтијева обиљежавање акцената на писаној ријечи, али се од сваког образованог човјека тражи да у говору поштује норму књижевне акцентуације.

Што се, пак, тиче промјене, ту локалне говорне особине такође морају уступити пред књижевном деклинацијом; прописи нормативне граматике морају се поштовати и у усменом и у писменом начину изражавања. Од овога се једино може одступити када се жели дати локални колорит, било да се ради о говору неке личности или неког краја.

Како видимо, у овим особинама, кад су у питању и географска имена, предност имају норме књижевног језика над особинама локалног говора. Случај с гласовним облицима топонима, и његовим граматичким родом, није такав. Фонетске особине краја гдје се налази једно мјесто у доста случајева имају одлучујућу улогу. Кажемо у доста случајева због тога што има и таквих гласовних особина које могу бити и опште и карактеристичне за говор једног краја, па да опет не улазе у фонетику књижевног

језика, чак ни у топонимима. Дакле, постоје двије врсте фонетских особина у облицима имена мјеста. Једне од њих заједно са тим именима улазе у књижевни језик, мада у другим случајевима те особине остају само саставни дио фонетике краја у ком се налази то мјесто; друге гласовне особине, ма колико оне биле опште у крају гдје се мјесто налази, никада не постају равноправне са претходним у књижевном језику, него су увијек везане искључиво за фонетику одређене дијалекатске области. Ми ћемо овом приликом указати како на оне гласовне особине које заједно са именима мјеста (овдје ће бити ријечи само о именима мјеста, и то оних са штокавске територије) улазе у књижевни језик, тако и на оне које никада не стичу право грађанства у фонетици тога језика.

1. Гласовне особине које са именима мјеста улазе из народних говора у књижевни језик.

Има у називима мјеста неколико гласовних особина које књижевни језик толерише иако их иначе нема у његовој фонетици. То су: а) икавизми, б) шћакавизми, с) вокално *л*, д) јотовани дентали *ш* и *д* испред *је* од кратког *јата*, е) редукција сугласника *и* на почетку ријечи.

а) И к а в и з м и. Мада икавски изговор није примљен за књижевни, у називима мјеста (као и у етницима и личним именима) облици са *и* мј. некадашњег *ћ* задржавају се у облику с тим вокалом и у књижевној употреби. Тако имамо поред имена мјеста са екавском и ијекавском замјеном као: *Београд*, *Бела Црква*, *Крива Река*, *Бела Паланка*; *Бијељина*, *Бијело Поље*, *Бијељани*, *Црнојевића Ријека* и у књижевном језику икавске облике у топонимима као: *Била*, *Били Бриг*, *Брисџ*, *Бриг*, *Цриј*, *Дриновици*, *Била Коса*, *Лички Осик*, *Слијчићи* и сл. (Сва имена мјеста наводим или из Именика насељених места ФНРЈ, Београд 1951, или из својих биљежака са терена). Ово опет значи да се икавски рефлекс за *јат* у топонимима изједначује у књижевном језику са екавском и ијекавском замјеном некадашњег гласа *ћ*. Истина, ово начело није у сваком појединачном случају примијењено. Постоји, наиме, неколико имена насељених мјеста која у званичној употреби имају друкчији рефлекс *јата* од онога који налазимо у народном изговору краја гдје се налазе та мјеста. Тако, нпр., имамо *Осијек* и

Ријека у званичној употреби са ијекавском замјеном, иако у народном говору краја гдје се налазе ова мјеста имамо другачији изговор. Исто тако ми на географским картама, у уџбеницима и званичним документима налазимо *Широки Бријег* (данас Лиштица), иако се то мјесто налази на чисто икавској територији гдје свуда, па и у имену овога мјеста, имамо и мј. ђ. Ова одступања од усвојеног начела објашњавају се тиме, како је то раније речено, што се та имена „једино у том облику одавна употребљавају у књижевном језику“ (Правопис, т. 44 е). Али би се и за њих могло поставити питање: да ли су ова одступања од усвојеног принципа нужна? Чини ми се да нису. Књижевна традиција није тако стара да се то не би могло мијењати. Осим тога раније је било у употреби и *Лијевно* (исп. *Видише ли њроклешо Лијевно, | Бе у њему бијели се кула; Кад дођоше у Лијевно равно* — Вук, нар. пјес. III, 345); *Сѣљеш*, *Биоград* (главни град ФНРЈ, исп. *Чейрнесишу ѡраши Бијограду*, примјер из Речника САНУ, s. v.). Сва та имена у том облику налазимо и код Вука у Рјечнику. Управо, Вук има *Биоград* (јуж. и зап.), *Београд* (ист.), *Ливно* vide *Лијевно*, а под *Лијевно* се наводе примјери; а само *Сѣљеш* (*Spalatro*). Данас, међутим, сва у овоме ставу наведена мјеста и у књижевном језику имају онакав изговор какав налазимо у народном говору крајева гдје се та мјеста налазе. У новом правопису читамо: *Београд*, а *Биоград* (*на мору*), *Лијевно* не него *Ливно*, *Сѣљеш* не него *Сѣлиш* (Правопис, s. v.)... Исто тако би се могло поступити и са *Ријека* и *Осијек* и за коју годину сви бисмо та мјеста и изговарали и писали онако како их изговара домаће становништво које није усвојило „књижевни облик“.

б) Ш ђ а к а в и з м и. Познато је да у старијим икавским говорима на штокавском дијалекатском подручју имамо гласовну групу *шђ* мјесто које је у екавским и у ијекавским говорима штокавског дијалекта имамо *ши*, примјери типа: *шђиш*, *дворишђе*: *шишиш*, *дворишише* (исп. А. Белић: Ј. фил., IV, стр. 21; Ј. фил. XXIII, стр. 6; Фонетика, Београд 1960, стр. 115). Али ако се гласовна група *шђ* нађе у имену неког мјеста, она остаје неизмијењена и у књижевној употреби. Отуда и у уџбеницима, и на географским картама, и другдје једино налазимо: *Шђише*, *Шђиш* (села код Прозора), *Градшђе* (код Зенице), *Дворишђе* (код Глине), *Селишђе* (код Петриње), *Турчшђе* (опет код Глине), иако све те именице, или пак њихови коријени, кад не означавају топониме,

у књижевном језику обавезно имају *ши* (*шићић*, *шићићани*, *селишће*, *градшиће*, *дворишће*).

с) Ч у в а њ е вокалног л. На једном не тако великом подручју штокавског дијалекта, у тимочко-лужничком говору, до данас се сачувао изговор вокалног л мјесто којег у осталим штокавским говорима, као и у књижевном језику, имамо редовно вокал у, тип: *вук*, *јаблка* : *вук*, *јабука* (исп. А. Белић: Дијалекти источне и јужне Србије, Београд 1905, стр. 91. и даље). Ако ову особину, тј. вокално л, имамо у називима мјеста, тај глас се чува и у књижевној употреби, иако га у свим другим ријечима замјењујемо вокалом у. (Наравно, и вокално л и други дијалектизми могу се употребљавати и кад се не налазе у именима мјеста, али се тада обавезно те ријечи стављају између наводника чиме се упућује на њихов локални карактер). Према томе, у удбеницима, географским атласима и сл. једино налазимо: *Вуковија*, *Жлне*. У већ помињаној књизи проф. Белића о говорима овога подручја налазимо и топоним *Црвена Јаблка* (стр. XLII), који је у том облику дат и на карти уз текст. У именуку мјеста га налазимо у облику са у мјесто л, али свакако зато што састављачима именика или њиховим сарадницима није био познат правописни принцип о коме овдје говоримо.

д) Ј о т о в а н и д е н т а л и *д* и *ш* (групе *дѣ*, *тѣ*). Једна је од карактеристика највећег дијела ијекавских говора јотовање дентала *д* и *ш* када се ови нађу испред *је* од краткога јата, тип: *ђевојка*, *ћераши*. Ма колико ова појава у говорима народним, осим у градског становништва неколиких мјеста, била општа, као што се зна, она данас нема мјеста у књижевном језику ијекавског изговора у коме је још Вук Караџић (1839) прогласио за исправне облике са неизвршеним јотовањем (*ђевојка*, *шјераши*), иако је до тада и сам говорио и писао ове ријечи са *ђ* и *ћ*. Али ако резултате овога јотовања имамо у називима мјеста, књижевни језик ту не намеће своје облике са неизвршеним јотовањем, него ова имена прима у облику какав она имају у изговору домаћег становништва. Отуда и у књижевном језику имамо: *Ђедићи*, *Ђедина Ријека*, *Ђединци*, *Ђедовац*, *Ђедово Поље*, *Међеђа*; *Шћеница*, *Шћенови До*, *Шћейанице*, *Шћейошеници* као једино исправне облике, мада је ту само: *дјед*, *дједов*, *медвјед*; *сијеница*, *сијеновић*. Овдје можемо навести и један изузетак. Истина, није ријеч о насељеном мјесту

него о имену једне ријеке. У Именику места, на стр. 569. налазимо *Сућеска*, село код Сребренице, а познато нам је да постоји и презиме *Сућеска*, али назив ријеке која се виже Шћепан-Поља улива у Дрину и коју су борци Народноослободилачке војске прославили у V-ој непријатељској офанзиви, данас живи само у облику са неизвршеним јотовањем: *Суијеска*, премда на старијим географским картама налазимо народни облик: *Сућеска* (в. Херцеговачки устанак 1875. и карту која је дата уз текст). Поријекло овој појави није тешко наћи. О овој ријечи се до наших дана врло мало знало, али је она у ослободилачком рату постала симбол херојства наших бораца. Крај њених обала погинуло је много легендарних хероја и о томе су поникле многобројне пјесме које нису силазиле са партизанских усана. А заједно са пјесмама у којима је дат покњижевљен облик ове ријеке, тј. облик без извршеног јотовања у њему, примило се и име ове Дринине притоке. Такав је облик с неизвршеним јотовањем данас постао општепознат и он је сасвим потиснуо његову локалну варијанту чак и из говора краја куда протиче ова ријека. То, опет, потврђује оно што је знатно раније констатовао проф. Стевановић да се и народ лако навикне на књижевне облике са неизвршеним јотовањем (в. М. Стевановић, Ј. фил. XIII, стр. 37). Наравно, овим се никако не жели рећи да тако треба поступити у свим примјерима. И овдје, као и у другим случајевима, вријеме и еволутивни развитак језика учиниће своје. Наша је дужност да констатујемо само чињенично стање.

е) Редукција сугласника *й* на почетку р и је ч и. Експлозивно *й* са почетка ријечи губи се у народним говорима кад се нађе у групи са *йи*, *с* и *ч*, примјери типа: *йица*, *совайи*, *чела*. У књижевном језику ту се увијек чувају неокрњене ове гласовне групе. Али у топонимима и књижевни језик, као и народни говори, редовно има: *Тица*, *Тићи*, *Тичари*, *Тичићи*; *Совач* (макар да је у основи совати < псовати); *Чела*, *Челарево*, *Челице*, *Челинац*, *Челиње*.

То су гласовне особине које књижевни језик прима из народних говора у називима мјеста а којих иначе нема у његовој фонетици. Ако бисмо још узели и имена мјеста са чакавског и кајкавског говорног подручја, видјели бисмо да је број таквих особина знатно већи. Тамо, нпр., имамо *ј* мјесто штокавског *ђ*, тип: *Меја*, *Мејица*, *Медвеја*; затим *чр* мј. штокавског *цр*, тип:

Чрни, *Чрнцићи*, а за ове гласовне особине не знају штокавски говори, па ипак се ти топоними и у књижевном језику, и у изговору и у писму и на штокавском терену употребљавају само овако.

II. Дијалекатске гласовне особине које књижевни језик не прихвата ни у називима мјеста.

Знатно је већи број гласовних особина које налазимо у народним говорима а које не улазе у књижевни језик чак ни у облицима топонима. Ми ћемо овдје навести само неке од тих особина.

1. *Одсјуйања од вокалске системе књижевног језика.*

а) Недосљедна ијекавска замјена ђ. Из дијалектологије нам је познато да на цијелом подручју ијекавских говора немамо онакву замјену јата у дугим слоговима какву прописују правила књижевног изговора. Наиме, има ијекавских говора у којима мјесто класичне двосложне замјене *ије* имамо или *је* или пак *је*. Ако се такав рефлекс дугог јата нађе и у именима мјеста, ма колико то била општа појава на терену гдје се налази то мјесто, књижевни језик за таква имена увијек прописује облик са класичном замјеном, — тј. са *ије*. Отуда имамо у свим удбеницима географије, на географским картама и другдје у званичној употреби само *Оршјеш*, *Бијело Поље*, *Пјесци* (сва три села из околине Мостара), иако на том подручју Херцеговине мјесто *ије* у скоро свим случајевима, па и у именима ових топонима, имамо *је*; дакле, тамо је *Оршјеш*, *Бјело Поље*, *Пјесци*. Да је то тако показује и чињеница што они који не познају правописне прописе овдје редовно пишу *је*: *Оршјеш*, *Бјело Поље*, *Пјесци*.

б) Редукција вокала. У говорима штокавског дијалекта наилазимо и на појаву редукције неакцентованих вокала. Та се појава манифестује и у топонимима. Ја сам, нпр., на босанско-херцеговачком подручју као обичну појаву биљежни редукцију вокала *и* у примјерима: *Зенца*, *Јабланца*, *Губавца*, *Драчевце*, *Сребренца*, *Субошца* (село код Бање Луке), *Невесње*; затим вокала *е* у *Сарајво*. За ову појаву знају и други говори, исп.: *Лозница* (Б. Николић: Ј. фил. XXIII, стр. 269), *Јагодна* (моје биљешке са терена) и сл., али, што је врло важно истаћи, ни у тим мјестима овакав изговор није уопштен и зато је у књижевном

језику увијек: *Зеница, Јабланица, Губавица, Драчевице, Сребреница, Субојица, Лозница, Невесиње, Сарајево* и сл.

с) Сажимање вокала. Ако се послје губљења гласова *x* или *j* нађу два неакцентована вокала један поред другог, ти се вокали, у већини случајева, једначе, након чега често долази и до сажимања. Тако, рецимо, мј. *Грахово, Пуховац, Ораховац* послје губљења гласа *x* ови топоними гласе: *Граово, Пуовац, Ораовац*, а чује се и *Грово, Повац, Оровац*. Исто тако послје редукције гласа *j* за *Крагујевац* у народу се чује и *Крагевац*. Књижевни језик, наравно, не допушта такав изговор него чува пуне облике са *x* и са *j* и, дакако, са неизмијењеним вокалима. Ово свакако зато што ни у народном изговору ова особина није уопштена.

д) Остала одступања од вокалске системе књижевног језика. Изговор нашега књижевног језика не зна ни за изразито отворене ни за изразито затворене вокале. Свих пет вокала српскохрватског језика карактерише умјерена отвореност. Зато у фонетици књижевног језика не налазе одраза разна дијалекатска одступања од норми стандардне артикулације: *Беџика, Сџуџи, Доња Махала* и сл., мјесто којих у књижевном језику имамо само облике са чистим вокалима.

Књижевни језик исто тако не зна ни за неодређене вокале који се јављају у неким народним говорима мјесто старих полугласа. Мјесто тих вокала у књижевном језику, како у топонимима тако и иначе, редовно имамо вокал *a*. Отуда према: *Боровци, Јаковци, Сињци* (А. Белић, ДИЈС, ХЛI и даље), *Долци* (М. Стевановић, Ј. фил. ХIII, стр. 17) што налазимо у дијалектима, имамо: *Боровац, Јаковац, Сињац, Долац* у књижевној употреби.

2. Одсџујања од сугласничке системе књижевног језика.

а) Губљење сугласника. Од раније је познато да на доста великом подручју штокавске територије у фонетици народних говора не постоји глас *x*. Тај се глас тамо или потпуно изгубио, или је замијењен неким другим гласом, или се, пак, на његову мјесту развио неки прелазни сугласник. Природно, ту појаву налазимо и у називима мјеста, али само у народним говорима. У књижевном језику још увијек се ту чува старо стање. Отуда према народном: *Расно, Ум, Ушово, Ајдучица* у џбеницима,

у атласима, и другдје у званичној употреби имамо само: *Храсно*, *Хум*, *Хушово*, *Хајдучица*. Истина, и у књижевном језику наилазимо на примјере у којима поред изворног сугласника *x* у ријечима ове врсте имамо и неки други сугласник (*v* или *j*), примјери као *глух* и *глув*, *сух* и *сув*. Напоредну употребу *x* и *v* у оваквим случајевима књижевни језик допушта и у топонимима. Отуда према: *Суходо*, *Глухи До* имамо: *Сува Река*, *Суви До*, *Сува Туџирија*, *Сува Локва*, *Суво Поље*, *Глуви До* и сл. Наравно, самоволна замјена сугласника *x* и *v* у називима ових мјеста није дозвољена; *Глухи До* и *Глуви До* нису синонимима него имена двају различитих мјеста.

Народни говори знају и за упрошћавање неких сугласничких група у средини и на крају ријечи. Примјери као: *Арсланагића Мос*, *Шћейан Крс*, *Превеш*; *Нишић*, *Загоре*, *Крушеица* честа су појава, али у књижевном језику ту увијек имамо неокрњене сугласничке скупине: *Никшић*, *Загорје*, *Крушевица*; *Арсланагића Моси*, *Шћейан Крси*, *Превеши*.

б) Појава секундарних сугласника. Насупрот појави редукције и губљења сугласника често се у говорима наилази на секундарне сугласнике: *Оздринићи*, *Жглијев*, *Хорџијеш* *Хавшовоц*, али ниједан од наведених примјера не иде у књижевни језик у том облику. Тамо је: *Озринићи*, *Жлијев*, *Орџијеш*, *Авшовоц*. И разумљиво је што је тако, јер ни ова особина нигде није уопштена ни у народском изговору.

с) Остале сугласничке промјене. Фонетика многих штокавских говора не зна за глас *ф* мјесто којег се тамо најчешће јавља *в*: *вењер*, *вес*, *вилџан*; *Вайница*, *Војница*, *Воча*. Али ова особина не прелази границе локалних говора. У књижевном језику редовно имамо не само *фес*, *фењер*, *филџан*, него и: *Файница*, *Фојница*, *Фоча*.

На босанско-херцеговачком подручју наилази се и на појаву неразликовања сугласника *ч* и *ћ*, *џ* и *џ*, *љ* и *ј*, *њ* и *н*. Истина, неразликовање африката, или, боље рећи, постојање само других у фонетици многих говора тог подручја, знатно је чешћа појава. Па ипак примјери као: *Тайјина*, *Тийлук*, *Телебићи*, *Хађићи*, *Поћишеј*, исто као ни *Јубушки*, *Бивоје Брдо*, *Шеваћ Ниве*, *Нивице* и сл. никада у том облику не улазе у књижевни језик, већ једино у облику: *Чайлина*, *Почишељ*, *Хајићи*, као и: *Љубушки*, *Њивице* и сл.

Раније је констатовано да књижевни језик прихвата у именима мјеста јотоване сугласнике *д* и *ш* (типови као *Ђедићи*, *Шћеница*), али сугласник *с'* који је исто тако добијен новијим јотованем, чак и на истом говорном подручју и под истим условима, од *сѣ*, никада не постаје саставни дио фонетике књижевног језика. Мјесто тога гласа у књижевном језику увијек имамо неизмијену групу *сје* : *Сјекосе*, *Пресјека*, *Пресјек*, *Сјенокоси*. Истина, оправдање за ово може се наћи у непостојању писменог знака за глас *с'* у нашим азбукама. Али, књижевни језик не прихвата ни јотоване уснених сугласника са *је* од јата, иако за гласове који су добијени тим јотованем књижевна азбука има писмене знакове. Тако према локалном народном: *Вљешрено*, *Мљеденик* редовно књижевно изговарамо и пишемо *Вјешрено*, *Мједеник*.

Мада је у неким случајевима стапање сугласника *ш* и *с* из групе *шск* у африкату *ц* прихваћено, примјери као: *Гроцка*, *Грацка*, *Гацко*, ми данас имамо *Имошски* као једини књижевни назив за то мјесто. У народу краја гдје се налази овај градић имамо, међутим, *Имоцки* (у РЈАЗиУ поред тога облика налазимо и *Имоски*, а за тај облик знају и Вук и Маретић).

Како се из овога види, наш књижевни језик не поштује увијек ни у именима мјеста изговор самих мјештана. У извјесним случајевима, како је напријед показано, дијалекатске фонетске особине примају се без икаквих измјена, друге такве особине, ма колико да су оне распрострањене у народу краја гдје се налази неко мјесто, остају само фонетске особине дотичног краја. Књижевни језик за такве топониме још увијек чува облик који понекад може бити и непознат становницима дотичног мјеста. Поставља се питање: да ли овакав избор фонетских особина који се врши при преузимању топонима у књижевни језик има свога оправдања? Чини ми се да постоје оправдани разлози за овакав поступак. Ево зашто. У свим оним случајевима гдје и у књижевни језик улазе са топонимима дијалекатске особине ради се о таквим примјерима који се једино у том облику употребљавају на терену, за које се не памти да је постојао неки други облик (примјери као *Била*, *Шћийе*, *Жлне*, *Ђедићи*, *Тица*, *Челарево*).

У оним, пак, случајевима у којима књижевни језик одступа од данашњег народног изговора у писању топонима разликујемо двије врсте примјера. У прву групу иду примјери у којима се

налазе поједини гласови за које у писмима књижевног језика нема посебних писмених знакова. То су примјери, као: *С'екосе*, *Бешика* и сл. У другој групи имамо примјере за које од раније постоје и другачији облици од оних које данас налазимо на терену, а који се још и данас ту и тамо могу срести и код аутохтоног становништва — било да се ради о представницима различитих вјероисповијести или различитог доба. Тако, рецимо, поред *Вајница*, *Војница* које срећамо код православног становништва, у истим тим мјестима у говору муслимана имамо *Файница*, *Фојница*. Исти ће случај бити и са примјерима у којима имамо глас *х*. С друге стране мјесто *Бајјина*, *Поћиниј*, *Јубушки*, *Нивице* који су карактеристични за говор муслимана, православци ће у свим тим случајевима имати књижевно правилно употребљене сугласнике *ч*, *љ* и *њ*. Неокрњене сугласничке групе на крају ријечи у номинативу једине појединих топонима књижевни језик чува због тога што се те групе јављају и у народним говорима у свим косим падежима, управо јављају се свуда гдје се те групе не налазе на апсолутном крају ријечи. Тако стање, међутим, не налазимо у примјерима као *Тица*, *Совач*, *Чела* јер ови топоними никада не знају за иницијално *й*.

II

У првом дијелу овога написа било је говора о једном начелном питању — у ком облику књижевни језик преузима имена мјеста из народних говора. Овдје ћемо указати на промјену неколико појединачних примјера, и то оних за које у нашој штампи још увијек налазимо различите облике и промјену.

а) Башка Вода

Назив овога мјестанца у Макарском приморју најчешће се пише онако како је то учињено у нашем поднаслову — као двосложно име, са двије засебне ријечи. То значи да обје ријечи треба да имају и своју промјену и свој акценат: *Баџкѣ Водѣ*, *Баџкој Води*. Али постоји и другачији начин писања овога топонима, истина, само писања, и то читав назив као једна ријеч: *Башкавода*. За чудо овакав начин писања овога топонима налазимо управо у *Башкој Води*. То чак и на званичним актима и печатима појединих установа. На претходним страницама било је ријечи о поштивању облика топонима који живи на терену, који употребљавају становници тога мјеста, али овдје тај принцип не може бити поштован. Тај принцип

овдје не може бити поштован због тога што и сами мјештани у изговору имају двије засебне ријечи и што мијењају обје те ријечи. Од њих никада нисам чуо да кажу: *Из Башкаводе, у Башкаводи*. Према томе нема никаквих оправданих разлога и није, штавише, ни допуштено, да се номинатив овога географског имена пише као једна ријеч кад се нарочито по осталим падежима јасно види да ту нема ни сложенице ни полусложенице какви су, рецимо, примјери као: *Београд, Вучијирн* или *Херцег-Нови, Кошор-Варош*.

Необично је, наравно и сасвим погрешно, када један читалац Политике пише: „Више пута сам проверио код многих познатика у Београду да често замењују место Башка на Крку са *Башка Водом* код Макарске“. (Политика, 26. 9 1961). Овако написано име овога мјеста никако не може бити исправно. Ако се први дио не мијења, онда је то полусложеница типа *Херцег-Нови, Херцег-Новог* када се обавезно саставни дијелови тога имена повезују цртицом, што у нашем примјеру није случај.

Поред облика у једнини овај се топоним јавља и у облицима множине: *Башке Воде, Башких Вода, у Башким Водама*. У RЈAZiU имамо овај топоним само у једнини: *Башка Вода*, село у Далмацији близу Макарске — и наводи се примјер из дјела А. Качића: Код *Башке Воде*. У Именику насељених мјеста ФНРЈ, као и на географским картама налазимо овај топоним само у облику једнине. Мислим да том облику треба дати приоритет.

в) Б и л е ћ а

Овај се топоним у нашој штампи јавља у два облика — као именица средњег и као именица женског рода: *Билеће* и *Билећа*. Први облик се проширио путем књиге и штампе вјероватно аналогично према неким другим топонимима из Херцеговине који су средњег рода као: *Љубиње, Требиње, Невесиње*. Потврде за средњи род налазимо углавном код оних писаца који су име овога топонима научили у школи:

Од *Билећа* Ахмета Хаџића; На Требињу и на Гацку равну, на *Билећу* и на Корјенићу; Главно мјесто јест *Билеће* (сви примјери из RЈAZiU). Такав облик налазимо и на неким географским картама.

Облици овога топонима као именице женског рода су знатно чешћи:

Имао је дворе у *Билећи* (Насеља, кв. II, 667); Источно од *Билеће* (Српске области, 26); Бивши га опет срио крај *Билеће*; Равну Плани и *Билећу* малу (оба примјера из RJAziU, s. v.); С њом иде право на *Билећу*; Ето мене с војском на *Билећу* (Јб. Мићевић, Живот и обичаји Поповаца); На истоку од линије Требиње — *Билећа* — Гацко (Д. Вушовић, СДЗБ. III, стр. 3).

Овакав облик налазимо и у Правопису, Именику места, а једино је он познат у том облику на терену источне Херцеговине, тамо гдје се и налази ово мјесто. И то је у овоме случају најважније.

с) П л е в љ а

Недавно је у Политици (рубрика Међу нама) Б. Брашанац скренуо пажњу на недоследност у писању имена овога града. Он наводи четири варијанте: *Пљевља* — *Плевља* и *Пљевље* — *Плевље* и што је најчудније, како он каже, сва четири ова назива срећу се и у том мјесту и од мјештана. Брашанац уз то каже да је „правила и званичан само један (назив) Пљевља“. Ја бих уз ово додао следеће. Кад су у питању топоними званичан је само онај облик, како је то раније речено, који је најраспрострањенији тамо гдје се налази то мјесто — поготову зато што у вези са овим називом није у питању само фонетска него и морфолошка особина. Назив овога нашег града још од раније се употребљава у два облика — као облик једнине и као облик множине средњег рода. Те облике наводи и Брашанац само у ијекавској и екавској варијанти: *Пљевља* — *Плевља*. *Пљевље* — *Плевље*. Одмах ваља истаћи да екавски облици никако не могу бити исправни, јер се то мјесто налази у срцу ијекавске територије; екавски се облик појавио у новије доба, свакако у изговору оних који прелазе са ијекаштине на екаштину, а који опет заборављају да није дозвољено мијењати изговор топонима, као ни властитих имена уопште, према томе ни писање ријечи ове врсте у којима имамо рефлексе старог вокала јат (о томе је било говора у првом дијелу написа). Према томе, екавске варијанте овога топонима никако се не могу сматрати књижевним облицима. Остаје још питање граматичког броја овога топонима, питање да ли је исправнији облик једнине: *Пљевље* или множине: *Пљевља*.

Ево шта о том налазимо у рјечницима нашега језика. Код Вука, у другом издању стоји: *Пљевље*, варош у Херцеговини, cf. Таслица; а под пљеваљски „von *Пљевље*“. У трећем издању „то је

поправљено“ и имамо: *Пљевља*, варош у Херцеговини, а пљеваљски „*воп Пљевља*“. У RЈZAiU има и *Пљевља* и *Пљевље*: *Пљевља - Пљевља* n. pl. варош у данашњој области ужичкој ... Говори се и *Пљевље*. — Ту се наводе потврде за облик множине средњег рода, а за *Пљевље* се каже — исто што *Пљевља*. У Вукову Рјечнику (1852: *Пљевље*, варош у Херцеговини; ... у издању од 1898. поправљено је то у *Пљевља*). Ту се наводи неколико примјера као потврда за облик једине овога топонима.

Како видимо још од раније смо имали колебања у броју овога географског имена. У наше вријеме најчешће имамо у употреби облик множине:

Пљевља попреко; Тако треба гледати на *Пљевља*; Ноћили су у *Пљевљима* (Д. Савковић, Политика, 24. 9. 1961); Угаљ ваља превући од *Пљевља* до Рудог; Сада су *Пљевља* испод нас; У *Пљевљима* се опраштамо са Суљом (Политика, 26. 10. 1961); Познају га читава *Пљевља* (Политика, 8. 10. 1961); ... иако сам се при испитивању углавном ослањао на говор вароши *Пљевља*, мог родног места (Г. Ружичић, СДЗБ. III, 115). Једна студенткиња на испиту на професорово питање: Одакле сте? одговорила је: *Из Пљевља*. У Правопису исто тако налазимо само облик множине: *Пљевља, Пљевља, Пљевљима*. Тако је и у Граматици проф. Стевановића: *Пљевља* су највећа варош у северозападном Санцаку (М. Стевановић, Граматика српскохрватског језика, III издање, стр. 76). У Правописним правилима од Ј. Вуковића имамо: *Пљевља*, ген. пл. *Пљевља* (Правописна правила ијекавских гласовних облика, Сарајево, 1949, s.v.); а у његову опису говора Пиве и Дробњака налазимо исто потврду за облик множине: Североисточно преко Таре налазе се говори околине *Пљевља* (Ј. фил. XVII, стр. 2); ... у околини *Пљевља* чују се ови гласови (исто, стр. 3).

Од потврда за облик једине средњег рода да наведемо ове: Таслица, турско име за *Пљевље* (Ђ. Поповић, Гласник СУД, књ. 59, стр. 206); Код објашњења Таслице, турског имена за *Пљевље* (Ф. Бајрактаревић, Прилози, књ. XXVII, стр. 78); Акцент свих промјенљивих ријечи у граду *Пљевљу* у Црној Гори (М. Hgaste, Bibliografija gadova iz dijalektologije, сепарат, стр. 430). У Именику насељених места облик *Пљевља* често је схватан као ном. једине

женског рода. Отуда тамо налазимо: Градац код Пљевље (s.v. Прошће, Петине, Војтина, Прачица, Шљиванско и др.).

Ако бисмо из овога хтјели извући неки закључак, мислим да бисмо могли рећи ово: 1. Облик овога топонима треба да је увијек са ијекавским рефлексом јата; 2. Мада има потврда и за облик средњег и женског рода у једнини, највише је потврда за облик множине средњег рода. Тако у већини случајева изговарају овај топоним мјештани и, по нашем мишљењу, тај облик треба сматрати за најисправнији.

А. Пецо